

НЕВЯДОМЫ ІВАН ЗАМОЦІН

ДА 140-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ НАВУКОЎЦЫ

У гісторыю беларускай культуры назаўсёды ўвайшло імя рускага і беларускага літаратуразнаўцы, акадэміка АН Беларусі, члена-карэспандэнта АН СССР, доктара філалагічных навук, прафесара Івана Іванавіча Замоціна (1873 – 1942). Пра яго напісаны дзясяткі газетных і часопісных артыкулаў, яго навуковая спадчына разгледжана ў шматлікіх акадэмічных выданнях, на яго творы спасылаюцца многія даследчыкі...

Можна смела сцвярджаць, што работы гэтага навукоўцы з сусветным імем паклалі пачатак сістэмнаму вывучэнню творчасці асобных беларускіх пісьменнікаў (Максіма Багдановіча, Якуба Коласа, Янкі Купалы, Цішкі Гартнага, Кандрата Крапівы, Пятра Глебкі і інш.), садзейнічалі станаўленню беларускай тэксталогіі.

Біяграфічныя звесткі пра жыццё і дзейнасць Івана Замоціна змешчаны ў дзясятках энцыклапедыяў, а ў 1991 г. у Мінску выйшла кніга яго твораў.

Здаецца, што мы ведаем пра гэтага чалавека амаль усё. Але толькі на першы погляд. У нашым матэрыяле мы спынімся на малавядомых ці зусім невядомых старонках жыцця акадэміка Івана Замоціна, у чым нам дапамогуць фонды Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, Цэнтральнага навуковага архіва НАН Беларусі, Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, інтэрв'ю з яго студэнтамі – першымі выпускнікамі БДУ, а таксама іншыя крыніцы.

Вялікую цікавасць уяўляе рэгістрацыйная анкета супрацоўніка Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта прафесара Івана Іванавіча Замоціна, напісаная ім уласнаручна 29 лістапада 1922 г. Адказы на пы-

танні гэтай анкеты ўтрымліваюць больш поўныя біяграфічныя звесткі пра вучонага ў параўнанні з тымі, што змешчаны ў энцыклапедыях.

Так, у шостым томе 18-томнай “Беларускай энцыклапедыі” (Мінск, 1998) адзначаецца: “...Скончыў Пецябургскі гісторыка-філалагічны інстытут (1897). З 1904 прыват-дацэнт Варшаўскага, потым Пецябургскага, з 1908 – праф. Варшаўскага, з 1917 – Данскога ун-таў...”

У вышэйназванай анкеце І. Замоцін указвае: «...Скончыў... у 1897 г. гістарычна-філалагічны інстытут у Пецябурзе па спецыяльнасці “Гісторыя літаратуры”».

Іван Іванавіч добра ведаў восем моў – нямецкую, англійскую, французскую, польскую, чэшскую, сербскую, лацінскую і грэчаскую. Дзявятай мовай, якой ён авалодаў, жывучы ў Беларусі, стала беларуская.

З той жа анкеты вынікае, што ў 1904 г. І. Замоцін абараніў дысертацыю пры Казанскім універсітэце на ступень магістра расійскай славазнаўцы “Рамантызм 20-х гадоў XIX стагоддзя (у рускай літаратуры)” Пасля абароны ў 1908 г. пры Харкаўскім універсітэце дысертацыі на тэму “Рамантычны ідэалізм” Іван Іванавіч стаў доктарам навук па спецыяльнасці “Гісторыя рускай літаратуры”. І. Замоцін двойчы абіраўся дэканам гісторыка-філалагічнага факультэта Вышэйшых жаночых курсаў у Варшаве і двойчы – дэканам гісторыка-філалагічнага факультэта Варшаўскага, а потым Данскога ўніверсітэтаў. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі вучоны працаваў прафесарам і рэктарам Данскога педагогічнага інстытута.

4 красавіка 1921 г. Іван Іванавіч быў арыштаваны за прыналежнасць да так званага АСВАГа (асведаміцельнае агенцтва Дзянікіна) і контррэвалюцыйную дзейнасць.

Як успамінала дачка навукоўца, выпускніца Мінскага педінстытута Таццяна Іванаўна Замоціна, у пісьме да аўтара гэтага артыкула, яе бацька нарадзіўся ў сям’і беззямельнага (былога прыгоннага) селяніна. Рана аўдавеўшы, маці Івана Іванавіча пераехала ў Пецябург, дзе працавала служанкай.

Адзінага сына яна аддала ў прытулак. Цяжкімі былі першыя крокі ў жыццё. Толькі дзякуючы клопатам гаспадыні, у якой жыла і працавала маці Івана Замоціна, хлопчыка з незвычайнымі здольнасцямі да навукі ўдалося ўладкаваць на вучобу ў гімназію “за казённы кошт”.

Таленавіты юнак скончыў Пскоўскую гімназію з залатым медалём, які хутка прыйшлося прадаць, каб дапамагчы маці. Толькі пасля заканчэння Пецярбургскага гісторыка-філалагічнага інстытута І. Замоцін забраў маці да сябе, неўзабаве яна захварэла і памерла.

Пасля заснавання Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў кастрычніку 1921 г. яго рэктар У. Пічэта даслаў прафесару Данскога ўніверсітэта ў Растове І. Замоціну запрашэнне выкладаць у БДУ. І вось у верасні 1922 г. Іван Іванавіч прыехаў у Мінск і з 1 кастрычніка 1922 г. пачаў працаваць прафесарам кафедры гісторыі рускай літаратуры. Тут ён чытаў курс лекцый па навейшай рускай літаратуры і па методыцы выкладання мовы і літаратуры, а таксама вёў семінар па гэтых дысцыплінах і кіраваў школьным практыкумам у БДУ. Замоцін быў таксама старшынёй літаратурнай прадметнай камісіі на педфаку і прадметнай камісіі па мовах на рабфаку БДУ.

З 1922 г. Іван Іванавіч быў не толькі прафесарам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, але ў якасці прадстаўніка ад прафесуры гэтай навучальнай установы з'яўляўся членам савета БДУ [1, арк. 28]. У чэрвені 1926 г. ён быў абраны загадчыкам літаратурнага аддзялення педфака БДУ [2, с. 24 – 45].

Прафесар Замоцін быў таленавітым педагогам і выдатным лектарам. Першыя выпускнікі этнолага-лінгвістычнага аддзялення педфака БДУ. Юлія Іосіфаўна Бібіла (была загадчыцай беларускага аддзела Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. Леніна) і Ніна Мікалаеўна Улашчык (старэйшая сястра вядомага беларускага гісторыка Мікалая Мікалаевіча Улашчыка) распавядалі аўтару гэтых радкоў: “Калі мы ўспамінаем свае студэнцкія гады, то ў першую чаргу перад намі паўстае светлы вобраз нашага любімага Івана Іванавіча Замоціна. Ён быў душой нашага факультэта. Яго лекцыі захаплялі нас. З першых лекцый прафесара Замоціна яго любоў да літаратуры перадавалася і нам. Прайшло ўжо 50 гадоў, а мы ўсё не можам забыць захапляльныя, эмацыянальныя і глыбокія па змесце лекцыі Івана Іванавіча. Мы літаральна абагаўлялі яго”.

Народны пісьменнік Беларусі, тройчы лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, віцэ-прэзідэнт АН БССР Кандрат Крапіва, які вучыўся ў БДУ у 1926 – 1930 гг., гаварыў: “Мне прыемна ўспомніць нашых выкладчыкаў. Пашанцавала мне, бо я вучыўся ў такіх выдатных вучоных, як Замоцін, Барычэўскі, Гальперына, Вазнясенскі. Асабліва падабаліся мне лекцыі Замоціна і Пятуховіча”.

У 1968 г. мне давалося гутарыць з вядомым беларускім паэтам і вучоным, акадэмікам Пятром Фёдаравічам Глебкам. Добра памятаю яго

словы: “Вельмі шкада, што ў нас нічога не напісана пра Івана Іванавіча Замоціна. Гэта быў цудоўны чалавек. Са мной разам вучыліся Кандрат Крапіва, Алесь Якімовіч, Максім Лужанін, Янка Скрыган. Цяжка назваць іншага выкладчыка Беларускага ўніверсітэта, які сваімі лекцыямі зрабіў такі вялікі ўплыў на нас, як прафесар Замоцін. Дзякуючы лекцыям і семінарскім заняткам, што праводзіў Іван Іванавіч на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні педагагічнага факультэта, фарміраваўся мае літаратурныя погляды. Вучоны выключнай, літаральна ўніверсальнай эрудыцыі, прафесар кафедры гісторыі рускай літаратуры БДУ Замоцін знаёміў нас з найлепшымі здабыткамі класічнай рускай літаратуры”.

Былы студэнт БДУ 1921 – 1925 гг. А. Сакольчык у 1949 – 1962 гг. быў загадчыкам беларускага аддзела Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. Леніна. У час адной з нашых сустрэч ён успамінаў: «Па глыбіні зместу, форме выкладання, эмацыянальнасці, папулярнасці лекцыі Івана Іванавіча выгадна адрозніваліся ад лекцый іншых прафесараў і выкладчыкаў універсітэта. Не трэба забывацца, што тады выкладалі многія вядомыя прафесары. У аўдыторыі ў час лекцый Замоціна не было дзе ўпасці яблыку. Прыходзіла шмат студэнтаў з іншых факультэтаў. Замоцінскія лекцыі называлі “энцыклапедыяй ведаў”».

Прафесар Замоцін сапраўды быў любімым выкладчыкам большасці студэнтаў педфака БДУ. Вось што ўзгадвала ў гутарцы са мной былы галоўны бібліёграф Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. Леніна, заслужаны дзеяч культуры БССР Н. Ватацы, якая ў 1920-я гг. таксама была студэнткай БДУ: “Іван Іванавіч быў душой нашага факультэта. Ён быў чалавекам выключнай эрудыцыі. Замоцін бачыў у кожным студэнце чалавека і паважаў яго. Ён ніколі не крычаў на студэнтаў, не чытаў натацый. Замоцін чытаў у нас курс рускай літаратуры. У яго ніколі не было ніякіх канспектаў, але ўсе сядзелі, як заварожаныя. Настолькі было цікава. Памятаю такі выпадак. Аднойчы ў час лекцый патухла святло, але ўсе сядзелі спакойна і слухалі ў цемры”.

Іван Іванавіч браў актыўны ўдзел у працы Інстытута беларускай культуры, створанага 30 студзеня 1922 г. З сакавіка 1925 г. ён быў старшынёй Літаратурнай камісіі, а з 1926 г. – правадзейным членам Інбелкульта.

Літаратурная камісія Інбелкульта на чале з прафесарам БДУ І. Замоціным праводзіла вялікую работу. Пад кіраўніцтвам Івана Іванавіча быў падрыхтаваны да друку двухтомны збор твораў Максіма Багдановіча з біяграфічным нарысам Замоціна, дзе давалася высокая ацэнка творчасці беларускага паэта.

У фондах Літаратурнага музея Максіма Багдановіча захоўваецца даклад І. Замоціна “Літаратурная камісія Інбелкультула ў працэсе працы над зборам твораў М. Багдановіча. Падрахункі і перспектывы”, што быў прачытаны не пазней за 12 лістапада 1925 г.

У ім ёсць такія звесткі:

«1. Склад камісіі.

Камісія пачала працу ў складзе старшыні камісіі праф. Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта І. І. Замоціна і сакратара – М. І. Гарэцкага ў палове сакавіка м[есяца] г. г. Першы месяц пайшоў на састаўленне плану працы камісіі, на выпрацоўку каштарыса і на асобныя заданні, як напрыклад, складанне праграмы для сабірання народнае творчасці. З паловы красавіка ў склад камісіі вайшоў Дубоўка Ул. М., які працаваў з перапынамі да 1 чэрвеня. Пасля 1 чэрвеня у камісію не наведваўся.

З 1 чэрвеня з складу камісіі выбыў і т. Гарэцкі. Гэтакім чынам 1 ½ мес. камісія складалася з трох асоб. З 1 чэрвеня для працы ў камісіі ў якасці часовага сакратара запрошан В. Ф. Мачульскі, і з гэтае пары да цяперашняга часу камісія складаецца толькі з старшыні: праф. Івана Іванавіча Замоціна і часовага сакратара – Васілія Хведарава Мачульскага. <...>

2. Вехі працы.

Уласціва да працы на збіранню і падрыхтоўцы да выдання збораў Багдановіча камісія ў паказаным складзе прыступіла з 13 красавіка, калі былі прыняты ёю ад т. Дылы рукапісы паэта. З гэтага часу вехі працы былі вызначаны ў наступным відзе: 1) агульны агляд рукапісных і іншых матэрыялаў, 2) працы на чытанню і капіраванню рукапісаў, 3) працы на першапачатковаму адбору матэрыялаў для друку. Роўналежна з расчытваннем і перапіскай рукапісаў вяліся розыскі друкаваных твораў паэта, раскіданых па часопісам і газетам, і іх перапіска для выдання; рабіліся гэтаксама спробы дадаткова адшукаць некаторыя новыя матэрыялы – творы Багдановіча, яго лісты, крытычныя і бібліяграфічныя артыкулы аб ім і нарысы розных асоб, дзе прысутнасць іх можна было дапусціць. Напрыклад, была завязана перапіска з бацькам паэта, у выніку якой атрыманы не толькі патрэбныя даведкі, але і некаторыя матэрыялы, напр. копіі артыкулаў і нататак паэта, надрукаваных ім у газеце “Голас”, зваротак яго да Антона Луцкевіча (Вільня) даў гэтак сама некаторыя даведкі адносна перакладаў з Верлена і інш. <...>

4. Вынікі працы.

Усе матэрыялы, як творы самага паэта, гэтак і розныя артыкулы і нарысы аб ім біяграфічнага і крытычнага характару – камісія звяла да трох асяродкаў – будучых тамоў сабрання яго

твораў: першы асяродак – вершаваныя творы паэта, другі – яго празаічныя творы і трэці – біяграфічныя матэрыялы аб паэце, успаміны аб ім, яго перапіска, крытыка-бібліяграфічныя матэрыялы і зводкі. <...>

5. Перспектывы.

...Камісіі цяперака належыць зрабіць рэдакцыйны перагляд усіх матэрыялаў, злічаючы перапісаныя копіі з арыгіналамі. Выправіць арфаграфію гэтых матэрыялаў для друку. Устанавіць, дзе магчыма, храналагічныя даты твораў паэта і даць іх канчатковую групіроўку. Скласці дадатковыя артыкулы і ўвагі. Праца яшчэ вялікая. <...>[3].

У Архіве Прэзідэнта Расійскай Федэрацыі захоўваецца арыгінал дакладной запіскі ЦК КП(б)Б у ЦК ВКП(б) “Да пытання аб перайменаванні Інстытута беларускай культуры” ад 8 кастрычніка 1927 г. за подпісам першага сакратара ЦК Кампартыі Беларусі Кнорына: “... Что касается переименования ИБК в БАН, то Бюро ЦК КПБ считает необходимым произвести это переименование в связи с празднованием десятилетия Октябрьской Революции. <...>

В Інбелкультуле за последнее время мы уже успели подобрать кадры очень квалифицированных научных сил. В составе академиков будущей БАН мы будем иметь таких учёных: ...8) И. Замотин, доктор истории литературы, известный в Западной Европе специалист по изучению романтизма...” [4, арк. 332 – 341].

У Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь захоўваецца пратакол № 62 закрытага пасяджэння сакратарыята ЦК КП(б)Б аб правадзейных членах Інстытута беларускай культуры ад 10 кастрычніка 1927 г. за подпісам сакратара ЦК Кампартыі Беларусі Васілевіча:

“245. Слухалі: Аб правадзейных членах ІБК. (т. Ігнатоўскі).

Пастанавілі: Абмежавацца 15-цю кандыдаатурамі ў правадзейныя члены Інбелкультула, зацвердзіць наступны спіс: 1) Ігнатоўскі, 2) Некрашэвіч, 3) Лёсік, 4) Смоліч, 5) Замоцін, 6) Ясінскі, 7) Пічэта, 8) Бліадухо, 9) Афанасьеў, 10) Машуцькі, 11) Матулайціс, 12) Ластоўскі, 13) Колас, 14) Купала, 15) Жылуновіч” [5, арк. 118].

З пратакола № 23 пасяджэння Савета Народных Камісараў БССР ад 3 лістапада 1927 г. бачна, што з 14 правадзейных членаў Інстытута беларускай культуры І. Замоцін быў зацверджаны пад пятым нумарам па “катэдры беларускай літаратуры” [6, арк. 1 – 1 адв.].

26 снежня 1928 г. згодна з пастановай Саўнаркама БССР І. Замоцін быў зацверджаны правадзейным членам Беларускай акадэміі навук, а ў 1929 г. яго абралі членам-карэспандэнтам АН СССР.

У 1920-я гг. І. Замоцін пасябраваў з Якубам Коласам і Янкам Купалам. Як успамінала дачка Івана Іванавіча ў лісце да аўтара гэтых радкоў, сям'я Замоціных часта бывала ў гасцях у Марыі Дзмітрыеўны і Канстанціна Міхайлавіча, дзе гаспадары іх вельмі гасцінна прымалі: “Павага і захапленне талентам Якуба Коласа, якімі былі прасякнутыя расказы бацькі пра Канстанціна Міхайлавіча, ужо з ранняга дзяцінства захаваліся ў маёй памяці”.

Сам жа Якуб Колас у лісце ад 19 ліпеня 1953 г. пісаў: “Таццяна Іванаўна! – пішыце мне наогул – мне будзе вельмі прыемна прачытаць пісьмы дачкі прафесара Івана Замоціна, якога я вельмі люблю і паважаю”. А ў лісце да Т. Замоцінай ад 6 чэрвеня 1955 г. Якуб Колас, дасылаючы сваю паэму “Новая зямля” ў перакладзе на рускую мову, успамінаў: “Некалі нябожчык Іван Іванавіч напісаў пра яе (паэму) цудоўны артыкул”.

У той час, калі многія вучні і супрацоўнікі АН БССР, вельмі блізкія да І. Замоціна ў 1920 – 1930 гг., лічылі вучонага “ворагам народа” і не любілі пра яго ўспамінаць, каб іх саміх не абвінавацілі ў контррэвалюцыйнай дзейнасці, віцэ-прэзідэнт АН БССР Якуб Колас 25 верасня 1954 г. падпісаў наступную даведку:

“Настоящим свидетельствую, что Иван Иванович ЗАМОТИН, умерший в 1942 г., являлся с 1926 г. действительным членом Института белорусской культуры, а с момента реорганизации Института в Академию наук БССР. (1928) – действительным членом АН БССР.

За время работы в Институте и Академии И. И. ЗАМОТИН проявил себя с положительной стороны, как работник, добросовестно относившийся к своим обязанностям. Ему принадлежал ряд работ по вопросам русской и белорусской литературы, под его руководством готовился к изданию двухтомник произведений М. Богдановича” [7, с. 56].

Ёсць падставы меркаваць, што гэты дакумент, падпісаны Я. Коласам, адыграў сваю ролю ў рэабілітацыі І. Замоціна.

Сяброўскія адносіны звязвалі Івана Замоціна і з Янкам Купалам. У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа НАН Беларусі захоўваецца падараны народным песняром І. Замоціну Збор твораў Я. Купалы з наступным надпісам: “Вельмі паважанаму праф. І. Замоціну на добры ўспамін. Шчыра адданы Я. Купала. Менск. 28.10.1927”.

Пра тое, што ў 1930 г. І. Замоцін быў членам Прэзідыума Беларускай акадэміі навук, сведчыць адзін з дакументаў Цэнтральнага навуковага архіва НАН Беларусі, у якім гаворыцца, што 6 кастрычніка 1930 г. Прэзідыум БАН у складзе У. Ігнатоўскага, М. Агульніка, А. Ка-

зака, М. Бялугі, С. Матулайціса і І. Замоціна пастанавіў “узмацніць” свой склад і ўвесці ў яго В. Шчарбакова для паляпшэння арганізацыйнага боку дзейнасці і Е. Рыўліна ў якасці кіраўніка падрыхтоўкі аспірантаў [8, арк. 117].

25 красавіка 1931 г. І. Замоціна прызначылі дырэктарам Інстытута літаратуры і мастацтва БАН. З гэтай пары ён шмат часу аддаваў не толькі навуковым даследаванням і выкладанню ў вышэйшай школе, але і падрыхтоўцы нацыянальных кадраў у галіне літаратуразнаўства.

Са жніўня 1931 г. Іван Іванавіч працаваў прафесарам кафедры рускай і беларускай літаратуры літаратурна-лінгвістычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага вышэйшага педагогічнага інстытута (цяпер БДПУ імя М. Танка). У 1934 г. пастановай Прэзідыума БАН ён быў зацверджаны ў вучонай ступені доктара філалагічных навук.

У лютым 1933 г. камісія Мінскага гаркама КП(б)Б правярала дзейнасць Вышэйшага педагогічнага інстытута. У дакладной запісцы пра вынікі той праверкі былі такія радкі: *“Кафедра літаратуры. Яе склад – прафесар рускай літаратуры Замоцін, былы чарнасоценец; прафесар Пятуховіч – былы нацдэм, сын пана; прафесар Барычэўскі – не жывушы ідэалістычных поглядаў на літаратуру. Курс рускай, заходнееўрапейскай літаратуры чытаюць Замоцін і Барычэўскі. Правядзенне гэтых дысцыплін не забяспечана ад пранікнення ідэалістычнага шалупення, перавяржэшчыны” [9, арк. 89 – 96].*

У сакавіку 1934 г. І. Замоцін быў арыштаваны другі раз. Мяркуючы па ўсім, мяккі і інтэлігентны прафесар не вытрымаў допытаў і даў паказанні пра існаванне міфічнай Расійскай нацыянальнай партыі, да якой нібыта належаў ён сам і шэраг яго калег. Праз некаторы час Івана Іванавіча, улічваючы яго ўзрост, выпусцілі з турмы па стане здароўя.

17 жніўня 1937 г. у газеце “Звязда” з’явіўся артыкул “Пра акадэміка Замоціна і яго прыхільнікаў”, дзе падкрэслівалася, што навуковец – манархіст, які праводзіў імперыялістычную палітыку царскага ўрада: *“На працягу ўсёй сваёй дзейнасці Замоцін быў правадніком буржуазных, нацдэмаўскіх, трацкіска-рапаўскіх устаноў у літаратуразнаўстве... У канцы 1935 года Замоцін праводзіць у дацэнтны сваіх вучняў, цяпер выкрытых як ворагаў народа, польскіх шпіёнаў...”*

Трэці і апошні раз І. Замоціна арыштавалі 4 красавіка 1938 г. У Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь знаходзіцца ўнікальны дакумент, які нідзе раней не друкаваўся:

«Справка

По делу № 9031 по обвинению Замотина Ивана Ивановича по ст. ст. 68, 69, 74, 76 УК БССР

Замотин Иван Иванович, 1873 г. рождения, роженец Калининской области, бывш. статский советник. С 1908 г. по 1 июля 1917 г. работал профессором Варшавского Университета, с 1917 по 1922 г. работал проф. Донского Педагогического Института, с 1922 г. по день ареста проживал в г. Минске, работал в БГУ и Академии Наук БССР.

Замотин И. И., работая в Донском Педагогическом Институте в апреле месяце 4 числа 1921 г. арестовывался Донской ЧК за принадлежность к "ОСВАГ" (осведомительное агентство Леникина) и за контрреволюционную деятельность, которую он протащил в своей книге "Единство русской культуры", но по амнистии от 7 ноября 1920 г. дело 30 сентября 1921 г. прерасщено.

5-го марта 1934 г. Замотин был второй раз арестован НКВД БССР за принадлежность к контрреволюционной "Российской национальной партии".

На следствии Замотин виновным себя признал и в протоколе допроса от 15 марта 1934 г. дал развернутые показания о своей контрреволюционной националистической деятельности назвал ряд участников к-р организации, ныне разоблаченных и осужденных – Некрашевича, Юзнесенского, Росторгуева и ряд других.

Несмотря на данные показания Замотина, подтвержденные другими данными, на протоколе его допроса имеется резолюция б. ПП ОГПУ по БССР Яковского "СПО – Замотина освободить", после его вынесено постановление об освобождении с мотивировкой "Принимая во внимание болезненное состояние и престарелый возраст Замотина – изюд стражи освободить и дело прекратить".

В третий раз арестован 4 апреля 1938 г. как участник контрреволюционной националистической – шпионской организации, существовавшей в Академии Наук БССР, куда был привлечен. Вице-президентом АН БССР – Домбалем (осужден к ВМН). По заданию которого занимался шпионской деятельностью в пользу польской разведки в своих литературных "трудах" протаскивал контрреволюционную нацдемовскую линию.

На предварительном следствии Замотин виновным себя признал полностью, впоследствии отказался, но достаточно изобличается показаниями разоблаченных участников контрреволюционной организации – Докутовича (осужден Спецколлегией на 10 лет), Гуриновича, Жилуновича, Пиотуховича, Панкевича (осуждены к ВМН Военной коллегией), Клаповым (осужден на 8 лет), Александровичем (дело в Москве), очевидными ставками с обвиняемыми – Панкевичем, Белоусовым, Ляпичем, Красневским, а также по-

казаниями свидетелей и рецензиями на контрреволюционные "литературные труды" Замотина.

Окончание дела задерживается неполучением рецензий из Академии Наук СССР на книги Замотина, куда они направлены на заключение.

При изучении рецензии дело будет направлено на рассмотрение Верховного суда БССР.

Следователь следчасти НКВД БССР
Сержант Гос. Безопасности (Крупенков)
15 апреля 1939 г.» [10, арк. 47 – 49].

У тым жа архіве пад грыфамі "Секретно. Срочно" захоўваецца службовая запіска "Народного комиссара внутренних дел БССР Л. Цанавы Секретарю ЦК КП(б) Белоруссии товарищу Пономаренко": "Направляю вам справку о причинах ареста и результатах следствия на арестованного Замотина" [10, арк. 46].

5 жніўня 1939 г. "асобая нарада" НКУС асудзіла прафесара І. Замоціна да васьмі гадоў лагераў. Ён трапіў у Комі АССР, дзе працаваў у лагернай "інваліднай брыгадзе".

18 красавіка 1956 г. судовай калегіяй па крымінальных справах Вярхоўнага суда СССР Іван Іванавіч Замоцін быў поўнасьцю рэабілітаваны (па іншых звестках, гэта адбылося 7 мая 1956 г.) Пасля гэтага ўдава вучонага Вера Паўлаўна Замоціна атрымала афіцыйную даведку, што яе муж памёр 25 мая 1942 г. у турме горада Горкага (сучасны Ніжні Ноўгарад), паведамлялася таксама, што гэта адбылося ў выніку сардэчнага прыступу ў лагернай бальніцы і што пахаваны ён на могілках "Мар'ін Гай".

На вялікі жаль, і сёння нам невядомы сапраўдныя абставіны смерці выдатнага вучонага-літаратуразнаўцы і месца пахавання Івана Іванавіча Замоціна...

Спіс літаратуры

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (далей – НАРБ). – Фонд 205. – Воп. 1. – Спр. 12.
2. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт 1921 – 1927. Да 10-й гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі. – Менск, 1927.
3. Літаратурны музей М. Багдановіча. – КП 8980. Машынапіс з праўкамі В. Ф. Мачульскага фіялетавым чарнілам.
4. НАРБ. – Фонд 4 п. – Воп. 1. – Спр. 3034.
5. НАРБ. – Фонд 4 п. – Воп. 1. – Спр. 3121. Арыгінал.
6. НАРБ. – Фонд 4 п. – Воп. 1. – Спр. 423.
7. Рублевская, Л. Время и бремя архивов и имен : очерки, эссе, пьеса / Л. Рублевская, В. Скалабан. – Минск, 2009.
8. Цэнтральны навуковы архіў НАН Беларусі. – Фонд 1. – Воп. 1. – Спр. 6.
9. НАРБ. – Фонд 4 п. – Воп. 21. – Спр. 365.
10. НАРБ. – Фонд 4 п. – Воп. 1. – Спр. 14638.

Эмануіл ЮФЕ,
прафесар БДПУ імя М. Танка,
доктар гістарычных навук.